

Lévai Katalin

„...a gyerek érdekében nem történt semmi”
 (Beszélgetés a Pest Megyei
 Szociális Módszertani Központ munkatársaival)*

Esély: Azt gondolom, ma a szociális ellátás egyik legtöbbet bírált területe kétségkívül a gyermekvédelem. Az elmúlt egy-két évben számtalan javaslat, tervzet készült, de ha jól tudom, még mindig nem történt átfogó változás, nincs új gyermekvédelmi törvény.

Máté János: Ez sajnos valóban így van. Az Alkotmányban történik ugyan utalás arra, hogy a gyermek számára biztosítani kell azt a jogot, hogy megfelelő módon és környezetben nevelkedjék, de ez túl általános megfogalmazás. A ma hatályos törvény tulajdonképpen az 1952. évi törvény kiegészített változata, vagyis gyakorlatilag nincs gyermekvédelmi törvényünk. Az mindenesetre biztató jel, hogy az 1991. évi 61. törvény beiktatásával Magyarország ratifikálta a gyermekek jogairól szóló New York-i egyezményt. Ettől eltekintve egy megcsontosodott, intézményorientált jogi szabályozás létezik csupán, ami komoly nehézséget okozhat a szakemberek számára. Nekem úgy tűnik, hogy az örökbefogadás és a gyámság jogi szabályozása a leginkább kusza és áttekinthetetlen.

Somorjai Ildikó: A gyámi jogkörök egysége és oszthatatlansága borzasztó nagy akadályokat jelent. A jelenlegi rendszerben gyámi jogköre csak a GYIVI-nek van, ami azt jelenti, hogy a mindenkor GYIVI-igazgató az illetékes megye gyerekeinek a gyámja. Nagyon ritkán fordul elő, hogy gyámi jogköröket valamilyen módon megosztanának. Másik súlyos gond, hogy még mindig az intézményi elhelyezés, az intézmények fejlesztése kerül előtérbe, szemben a nem bentlakásos intézményi formákkal, kisebb nevelőotthonokkal, esetleges családi neveléssel. A Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat és a Gyermekérdekek Magyarországi Fóruma nemrég kiadott egy úgynevezett Fehér Könyvet, amely tartalmazza a Charta teljes szövegét, javaslatokat tesz a kusza törvényi szabályozás módosítására, és az új gyermekvédelmi törvénytervezetet is tartalmazza: ezt az utóbbit azonban még nem fogadták el.

* Herzog Mária szociológus, a Módszertani Központ munkatársa; Máté János szociálpolitikus, a Pest Megyei Önkormányzati Hivatal főmunkatársa; Somorjai Ildikó szociológus, az interjú időpontjában még a Módszertani Központ munkatársa volt. A Pest Megyei Önkormányzat egyébként 1992. február 7-i ülésén megszüntette a Szociális Módszertani Központot.

M. J.: Pedig érdemes lenne olykor odafigyelni a külföldi példákra. Hollandiában például a gyermekvédelmi törvény értelmében független gyermekvédelmi szakmai felügyeletet hoztak létre, amelyben 25 szakember vesz részt. Minden évben jelentést készítenek a holland parlamentnek arról, hogy a körzetükben működő gyermekvédelmi rendszer megfelel-e a szakmai kritériumoknak. Nálunk az állam ellenőrzi az állami szervezeteket, és ebben az esetben elég nehéz valós szakmai ellenőrzésről, védelemről beszélni.

S. I.: A független szakmai felügyelet biztosítását nagyon fontosnak tartom. Nálunk ugyanis óriási nyomás érvényesül arra vonatkozóan, hogy a gyermekvédelem egy merev, hierarchikus rendszerben épüljön fel, központi gyermekvédelmi centrumok irányításával. Ezek önmaguk ellenőrzésére létrejött szervezetek, márpedig a felügyeletet és a szakmai támogatást határozottan külön kellene választani. Jelenleg azonban szinte minden területen összerosódik a kettő, mint pl. a hivatásos pártfogó vagy nevelőszülő-felügyelő esetében, aki az egyik kezével pofoz, a másikkal símogat.

E.: Megkezdődött-e a nagy állami rendszer lebontása, eróziója ezen a területen, és várhatóan milyen következményekkel jár ez a folyamat?

Herzog Mária: A piacosítás igazi esélyt jelenthetne arra vonatkozóan, hogy egy adott megye területén négy-, öt-, akár tízféle különböző ellátási forma is megjelenhessen. Ez azt jelentené, hogy az állami szubvenció azokat a kezdeményezéseket preferálná, amelyek valóban jól működnek, magas színvonalú ellátást biztosítanak. Persze, ennek a rendszernek is vannak buktatói, de ezek jó eséllyel kivédhetők. Ehhez azonban már most tudni kellene, melyek azok a szakmai szempontok, amelyeket az intézményeknek be kell tartaniuk, és ennek értelmében bekerülnek a törvényi szabályozásba.

M. J.: Ezért is vannak külföldön a gyermekvédelmi szervezetek a legtöbb esetben alapítványi menedzselésben, mert így rugalmasan működhet az egész rendszer. Ha valamelyik intézmény nem jól működik, ez azonnal kontrollálható, a rendszer ésszerűen átalakítható, az erőforrások átcsoportosíthatók stb. A gyermekvédelmi rendszer privatizációja úgy képzelhető el, hogy a jelenlegi intézmények továbbra is állami támogatással, de non-profit intézményként működnek, a jelenleginél sokkal rugalmasabb formában.

S. I.: Azért nálunk is vannak mindenféle kezdeményezések, amelyek kikezdi a mostani rendszert. Ilyen a Vácdukai Nevelőotthon példája. Ott végül is nagyon sokféle belső reformot megcsináltak: kialakítottak egy olyan belső ellátó rendszert, amelyben két ott dolgozó szakember nevelőszülőként dolgozik, kiépítették a házon belüli önellátó formát. Kaposváron is láttam egy nagyon jól működő ifjúsági házat, ahol a legnehezebben kezelhető gyerekekkel foglalkoznak kiscsoportos formában. A ház, mindössze hat felnőtt irányításával, liberális szellemben remekül működik, végül is mindenki jól érzi magát.

H. M.: Nem is az a gond, hogy nincsenek kisebb-nagyobb változások, hanem sokkal inkább az, hogy az egész rendszerre vonatkozó koncepci-

onális változtatás késik. A különböző intézmények egymástól elszigetelten működnek, és a legtöbb intézményvezető nem azon gondolkodik, hogyan találhatná meg a helyét egy korszerű struktúrában, esetleg hogyan válthatna, valamilyen átképzés segítségével, hanem sokkal inkább azon fő a feje, hogyan lehetne megtorpedózni mindazokat, akik változtatni akarnak a jelenlegi működésen.

E.: Léteznek-e kidolgozott, adaptálható koncepciók arra vonatkozóan, hogy hogyan működjék az új struktúra?

H. M.: Többféle elképzelés is létezik, ezek egy részét elég jól ismerik a szakmán belül. A skandináv, angolszász modellek jól kidolgozottak, de Magyarországon még alig ismerik őket. Pedig sok mindent átvehetnénk tőlük. Nagy baj, hogy a szakirodalom nincs lefordítva. Kitűnő, kézikönyvként használható angol kötetek jelentek meg; kitűnő munkafüzetek, tanfolyami jegyzetek; vannak videó-anyagok, de ezeknek semmiféle magyar összefoglalójuk nem létezik. A pedagógusokban iszonyúan nagy az ellenállás az ellen, hogy megosszák szakmai kompetenciájukat. A szociális munka megjelenése komoly agressziót vált ki sok pedagógusból, ugyanis attól félnek, hogy az a pedagógia dominanciáját veszélyezteti.

E.: Ugyanakkor ők szenvednek a legtöbbet attól, hogy egyszerre oktatási-hatósági és szociális feladatokat kénytelenek ellátni; tanítanak, segítyeznek, ügyintéznak...

H. M.: Ennek ellenére nem akarnak változtatni, mert nem látják be, hogy nem arról van szó, hogy vagy a pedagógus, vagy a szociális munkás, vagy a védőnő tesz valamit az ügy érdekében, hanem valamennyien együtt.

E.: Szinte már közhely, hogy a kooperáció hiánya csaknem ugyanolyan visszahúzó erő, mint a pénzhiány. Véleményetek szerint milyen módon kellene az intézményeknek együttműködniük ahhoz, hogy végre túljussanak azon a mélyponton, ahol most tartanak?

M. J.: Alapvetően fontos lenne, hogy szakítsanak azzal a régen beidegződött státus-szemlélettel, amiről korábban is beszélgettünk. 1987 óta a gyermekvédelem a szociális és egészségügyi ágazathoz tartozik, korábban viszont a művelődési tárca fennhatósága alatt állt. A két ágazat között azóta is belháborúk dúlnak, mert a művelődésügy vissza akarja szerezni a területet. Pedig elég nyilvánvaló, hogy a gyermekvédelemben bőven jut szerep a pedagógusnak, az egészségügyi szakembernek, a szociális munkásnak, és így tovább. Nem kompetencia-harcot kellene folytatni, hanem egy több szakma tudását ötvöző rugalmas rendszer kialakításán fáradozni... Ehhez azonban jó néhány jogszabály megváltoztatására is feltétlenül szükség van. A különböző családsegítők, nevelési tanácsadók, gyámügy stb. együttműködési kötelezettségét jogszabályban lehetne rögzíteni. Független gyermekvédelmi szakfelügyeletet kellene létrehozni. Ma a gyámügyes egyszemélyben dönt, minden kontroll nélkül. Elkülönített gyermekvédelmi bíróság sem létezik, csak olyan bírák, akik gyermekvédelemre szakosodtak. Ők is megfelelő kontroll nélkül működnek.

H. M.: Ha ma úgy döntenének, hogy átveszik az angol rendszert (ami még távolról sem dől el!), akkor nálunk is be kellene vezetni a független

bíróságokat, amelyek teljes mértékben tehermentesítenék az önkormányzatokat attól a hatósági munkától, amit jelenleg legtöbbször nem is megfelelő jogi képzettséggel kénytelenek ellátni.

E.: Úgy tudom, a vállalkozások lényege éppen az, hogy elősegítse a kooperációt a különböző szakintézmények között.

S. I.: A jelenlegi bizonytalan időszak problémáira választ kereső értelmes kísérletként jött létre a Pest Megyei Szociális Módszertani Központ. Azt szerettük volna, ha a teljes szociális ellátás – gyermekvédelem, felnőttvédelem, idősgondozás stb. – területére létrejön egy olyan független szakmai csoport, amelyben különböző végzettségű szakemberek, orvosok, jogászok, pszichológusok működnek együtt, s minden hatósági irányítástól függetlenül dolgoznak egy szakmaközi és területi koordináció megteremtésén. Azt szorgalmaztuk, hogy a különböző területen dolgozó szakemberek próbáljanak meg szakmai kapcsolatot teremteni egymással, hiszen teljességgel abszurd, hogy egy nevelőotthoni igazgató ne találkozzék a gyámügyi előadóval.

E.: Ahhoz, hogy eredményesen működhesetek, a teljes rendszer átlátására, és rengeteg információra van szükség. Sikerült-e kiépíteni egy több szakmára kiterjedő kapcsolatrendszert, vagy teljesen ad hoc jellegű a munkátok?

H. M.: Teljesen esetlegesek az információink, lényegében csupán személyes kapcsolatainkra építhetünk. Legutóbb például értesültünk arról, hogy egy Dunakeszin élő ikerpárt karácsony előtt két nappal minden előzmény nélkül kiemelték a nevelőszülői családból, és visszahelyezték őket az édesanyjukhoz. Csaknem egy héten át dolgoztunk azon, hogy az illetékes településen dolgozó két érintett szakembert összehozzuk, mert kiderült, hogy még sosem találkoztak egymással. Senki sem gondolta végig, biztos-e, hogy ezt az egyébként remek ötletet, hogy a gyermekeket visszajuttassák a vér szerinti szülőhöz, pont karácsony előtt két nappal, minden előkészítés nélkül, a nevelőszülők idegösszeroppanásba kergetésével kell-e végrehajtani. De a lehetőségeink meglehetősen korlátozottak, mert a megyei Népjóléti Bizottság úgy döntött, hogy nem lehetnek operatív feladataink. A vizsgálatunk célja az, hogy kiderítsük a nevelőszülőktől visszakerülő gyerekek visszakerülésének okait. Ez nagyon izgalmas feladat, amire szívesen vállalkoztunk, de sokszor ütközésbe kerülünk különféle intézményekkel.

S. I.: Ezen túlmenően kezdeményeztük egy háromnapos szakmai rendezvény összehívását, amelyen különböző településeken dolgozó szakembereknek ajánlottuk fel azt a lehetőséget, hogy egymással megismerkedve fogalmazzák meg saját területük problémáit, illetve adjanak tájékoztatást saját tevékenységükről. Probléma-megbeszélő csoportokat is létrehívtunk, amelyek témáit nem szűkítettük le a gyermekvédelem területére. Ugyanis más területen hasonlóan súlyos gondokat látunk. Az idősgondozásban is iszonyúan nehéz helyzetek alakulnak ki, például amikor az idős emberek bekerülnek egy otthonba, és ettől kezdve megszűnnek korábbi kapcsolataik. De a problémákat sorolhatnám a végtelenségig. A Szociális

Módszertani Központ a különböző területek koordinálását ezért tartja kiemelten fontosnak.

M. J.: Az eredeti elképzelés szerint egy komplex, több területre kiterjedő módszertani központ létrehozásáról volt szó, amely elsősorban szolgáltat, nem pedig hatóságként működik. Olyan szolgáltatásokat kínál ugyanis, amelyekre nagy igény van mind a gyermek-, mind a felnőttvédelem terén. Az új önkormányzati vezetés megalakulása után a Központ helyzete némileg változott. Az új vezetés (ahogy ez szinte szokásos) meglehetősen bizalmatlanul figyelt mindent, aminek a régi rendszerhez a legcsekélyebb köze volt. Apránként – nem tudom kibogozni, milyen szempontok alapján, de – végül is a közgyűlés Népjóléti Bizottsága úgy döntött, hogy a Módszertani Központ szerepét korlátozza, annak ellenére, hogy a gyermek- és ifjúságvédelem területét továbbra is kiemelten fontosnak tartja. Vagyis a gyakorlat megintcsak az lett, hogy bizonyos meghatározhatatlan módszertani feladatokat kitelepítenek egy-egy szociális otthonba, az elvárások és feltételek tisztázása nélkül. Tény, hogy módszertani központ működtetése egyetlen megye számára sincs előírva. Itt nagy hiba történt a jogalkotásban. A régi rendszer utolsó éveiben volt egy felfutási szakasz, amikor a szociális ellátásban a komplex szemlélet elég jól érvényesült. Most újra leszálló ágba kerültünk.

H. M.: Ezzel kapcsolatban még egy fontos mozzanatot szeretnék megemlíteni. Ahogyan mondtuk már, mi egy szakmai feladatokat végző módszertani csoport vagyunk, minden hatósági funkció, jogosítvány nélkül. Ebből következik, hogy tevékenységünk, vizsgálataink eredménye senkit semmire nem kötelez. És mert manapság nincs nagyon magas presztízse sem a szellemi tevékenységnek, sem a tanácsadásnak – módszertani kutatásról már nem is beszélve –, ezért sem a megyék, sem az intézmények nem tartják követendőnek – vagy legalábbis figyelemre méltónak – az eredményeinket. Mi leírhatjuk azokat, de minek?

M. J.: Én ezt inkább úgy közelíteném meg, hogy a jelenlegi vezetés számára a módszertani eredmények súlya közel sem annyira fontos, mint amennyire a korábbi vezetés számára az volt. Egy másik szempont, hogy az önkormányzatok költségvetésük szűkössége miatt, csak arra költenek, amire nagyon muszáj.

H. M.: Ehhez csak annyit szeretnék hozzátenni, hogy a Módszertani Központ munkatársainak fizetése igazán nem nagy tétel az önkormányzat számára. Azt gondolom, hogy a kutatás támogatása végül is nem elsősorban anyagi kérdés, vagy ha úgy jelenik meg, akkor már baj van. Egy önkormányzatnak arra van pénze, amire nagyon akarja, hogy legyen. Ennél fontosabb kérdésnek tartom azt, hogy az önkormányzatoknak a szakma ellenállásán túl a közvélemény ellenállásával is meg kell küzdeniük, amikor egy új szemlélet bevezetéséről van szó. Arra gondolok, hogy nagyon nehéz elfogadtatni egy szemléletváltáson alapuló új struktúrát akkor, amikor határtalanul nagy előítélet tömeggel kell szembefordulni.

E.: *Hogyan tovább? Miért mondtátok azt a beszélgetés előtt, hogy gyorsan készítem el az interjút, mielőtt még megszűnik a Központ?*

H. M.: A Népjóléti Bizottság 1991 júliusi ülése óta a Pest Megyei Ön-

kormányzat nem áll velünk szóba, kivéve persze Máté Jánost, aki a Népjóléti Iroda és a Módszertani Csoport között koordinátor. November végén a vizsgálatunkat a Népjóléti Bizottság felfüggesztette, amiről – jellemző módon – nem minket, hanem a munkáltatónkat, a Petényi Csemeőotthon vezetőjét értesítették csupán.

E.: Mi volt a felfüggesztés oka?

S. I.: Ez számunkra sem egészen világos. Mi azt csináltuk, ami a vizsgálatunk feladata volt: megnéztük, hogy a nevelőszülőkhöz kihelyezett gyerekek mennyi idő után és miért kerülnek vissza nevelőotthonokba vagy szülőkhöz. Menet közben azonban kiderült, hogy a nagy kérdés tulajdonképpen nem is maga a visszahelyezés, hanem már a kihelyezés. Az általunk vizsgált mintegy ötven eset közül a legtöbbszörnél egyértelműen kimutatható, hogy már a kihelyezésnél létezett egy olyan csapda, ami aztán a visszahelyezéshez vezetett.

E.: Melyek a jellegzetes csapdák?

H. M.: A legnagyobb csapda tulajdonképpen az, amiről itt végig beszéltünk: nincs igazi kapcsolat a területen dolgozó szakemberek és az intézményekben dolgozók között. Amikor egy intézményből a GYIVI javaslatára kikerül egy gyerek, akkor sem az intézmény vezetője, sem a gyerek nevelője, de még a GYIVI sem ismeri pontosan azt a közeget, ahová a gyerek kerül. Az elhelyezésnél nyilvánvalóan nemcsak a nevelőszülő személye számít, hanem a gyerek személyisége is. Őt minden bizonnyal súlyos sérülések érték. Ezért pontosan tudni kellene, hogy a nevelőszülő milyen intézmények támogatására számíthat, amikor a várhatóan problémás gyereknek segítséget akar nyújtani. Mindezt azonban nem vizsgálja senki, a nevelőszülő maga pedig semmiféle képzést, felkészítést nem kap. Így a gyerekek sokszor eleve olyan családokhoz kerülnek, ahol a kudarc már szinte a befogadás pillanatában garantált. A gyermekvédelemben hagyományosan meglévő nevelőszülő-ellenesség viszont azt az érzést indukálja, mintha a nevelőszülő alkalmatlansága jelentené a döntő okot a visszahelyezésnél, nem pedig a kihelyezés módja.

E.: Nem egészen értem, miért ilyen nagy a nevelőszülőkkel szembeni ellenérzés, amikor olyan sokszor elmondták, leírták, hogy a hagyományos nevelőotthonok mennyire személytelenek, ridegek, milyen sok sérülést okoznak az ott élő gyerekekben...

S. I.: A Pest megyei gyermekvédelmi rendszerben történt is pozitív változás e tekintetben. Pest megyében található a legtöbb nevelőszülő, és a gyerekek nevelőszülőnél történő elhelyezése több mint 40%-os, ami jó aránynak mondható.

M. J.: Csak a pontosság kedvéért jegyzem meg, hogy ezúttal hivatásos nevelőszülőkről beszélünk. Ez az ellátási forma viszonylag új a magyar ellátási hálózatban. Egy 1987-es jogszabály tette lehetővé, hogy a nevelőszülői feladat ellátása munkaviszonyt jelenthessen. A hivatásos nevelőszülők kétharmada egyébként Pest megyében él.

S. I.: A nevelőszülői elhelyezésnek egyébként három formája létezik. A hagyományos nevelőszülői hálózat, amelyben a nevelőszülők gondozási díjat kapnak; egy kísérleti konstrukció eredményeként létrejött, családon-

ként két gyermek nevelését ellátó nevelőszülői hálózat; és végül az a nevelőszülői hálózat, ahol családonként legalább öt gyerek nevelését vállalják.

E.: Végül is meddig jutottatok a kutatásban, amikor kénytelenek voltatok leállni?

S. I.: A problémák feltárásában legfeljebb félútig jutottunk, de amit eddig kiderítettünk, az bizonyos értelemben az intézményrendszer ellen szól, és így komoly intézményi érdekeket sért. Amennyiben ugyanis a nevelőszülőket az intézmények választották ki, majd kiderül, hogy alkalmatlannak bizonyultak, akkor arra a következtetésre kell jutnunk, hogy az intézményi kiválasztás nem jól működik. De intézményi érdeket sértünk abból a szempontból is, hogy a nevelőszülőhöz került az ellátási normatíva, nem pedig az intézethez.

H. M.: Ha a nevelőszülőről kiderül, hogy van olyan jó, mint az intézmény, akkor abban a pillanatban megkérdőjelezhető, hogy a gyermekvédelem kizárólag a pedagógusok kompetenciájába tartozik-e. De intézményi érdeket sértünk annyiban is, hogy a nevelőszülői hálózatot nem a hagyományos gyermekvédelmi intézmények találták ki, nem is ők iniciálták, ezért nem veszik jó néven, hogy kívülről jött szakemberek belekötögnak a dolgaikba.

M. J.: Fontos tudni, hogy a nevelőotthonok is önálló jogi intézmények és önálló gazdálkodók, de a törvényes képviselőt a GYIVI kezében van. Valamennyi intézeti gyerek törvényes gyámja a GYIVI igazgatója. A nevelőotthon igazgatója nem lehet intézeti gyám, és egyetlen gyámügyi jogkört sem adtak még át nevelőszülőnek, pedig a törvény értelmében ez lehetséges volna.

E.: A gyámügyi feladatok megosztása tehát még nem történt meg. Egészen véve egy nagyon merev struktúrával találja magát szembe a szakember, és úgy tűnik, minden olyan kutatás, amely kicsit is kikezdi a szisztémát, óriási ellenállásba ütközik. Végül is, milyen szakmai nyomást tudtok érvényesíteni?

S. I.: Az ilyen típusú szakmai vizsgálódásokkal, mint a Központ kutatása volt, lehet valamiféle nyomást gyakorolni a működésre. Mi ugyanis elsősorban nem hibákat akartunk ki- és felmutatni, hanem problémákat szerettünk volna feltárni, hogy aztán valamiféle közös stratégiát alakítsunk ki a megoldásukra. A mi kísérletünk nem volt sikeres, de azért vannak mindenféle biztató kezdeményezések, mint például az Alapítvány a Nevelőszülőkért. Ez az alapítvány már két csoportot is működtet nevelőszülők számára Pest megyében. Vidéken is több hasonló csoport működéséről tudok. Nógrád és Szolnok megyében maguk a GYIVI-k kezdeményeztek ilyen csoportokat. Az ilyen jellegű kezdeményezéseknek van helyük a nap alatt, és biztos, hogy jó irányban változtatják a struktúrát.

M. J.: Ez a kérdés szociológiai oldala. Jogi szempontból nagyon egyszerű lenne a szakmai nyomásgyakorlás. Iránymutatások szolgálhatnák azt, hogy a gyámügyesek tegyenek valamit annak érdekében, hogy a nevelőszülőkhöz is kerülhessenek gyámi jogok. Jelenleg a gyámügyi hálózat

a Köztársasági Megbízotti Hivatalhoz tartozik, és a megyéknek tulajdonképpen nincs is gyámügyi funkciójuk; az örökbefogadást a KMH-nál működő gyámügyi hálózat intézi. Ezzel szorosan összefüggő kérdés, hogy biztosítani kellene a nevelőszülők megfelelő felkészítését, mert a jelenlegi elképzelések szerint az a GYIVI képezi őket, amely ellenérdekelte a nevelőszülői hálózat létrehozásában.

H. M.: Visszatérnék ahhoz, amit az előbb Ildikó említett a hibák felderítésével kapcsolatban. Én is messzemenően egyetértek azzal, hogy egy tudományos vizsgálat célja elsősorban nem az, hogy korábbi bűnökét felkutasson. De azért az elmúlt három év anyagait feldolgozva találtunk olyan gyereket, akit öt nevelőszülői kihelyezés és visszahelyezés ért eddigi élete során. És talákoztunk szexuális abúzus esetével is. Ezekben az esetekben azóta sem történt semmi. És nem is az a legnagyobb baj, hogy a nevelőszülővel szemben nem indult eljárás, hanem az, hogy a gyerek érdekében nem történt semmi. Most egyébként mindkét gyerek szökésben van. Azt gondolom, ilyen esetekben mégiscsak vissza kellene görgetni az ügyet, és meg kellene nézni, hogy kit terhel a felelősség. Az lehetetlen, hogy az intézményeknek semmiféle megoldásuk ne legyen ilyen helyzetekben.

M. J.: A mostani bizonytalan egzisztenciális helyzetben viszont erősebb az az érdek, hogy ne bolygassuk a múltat, maradjon minden a régiben, abból nem lehet nagy baj.

Felelősnek kérdésében
 Foghíj a nabe-lyar, megfne?
 Cövefuztében a gawworel bänit
 meg lehet oruáli,
 Or az intézetbe való beöruel-
 tüdél jöffontotaköré öaldör, és
 kües megítélés, most a felelősnek
 elapudébbodt, és ez az az öruel
 bawghor az öru öru gred
 gawnye a GYIVI igazgatója, ami
 a gawnye jöffontotaköré öaldör.